

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ

2.1 Η έννοια της Εκπαίδευσης

Κάθε γενιά θεωρεί ως αυτονόητο καθήκον της να ποδηγετήσει την άλλη, να την ενημερώσει για την κοινωνική και πολιτιστική κληρονομιά που παρέλαβε και να την μεταβάλει σε φορέα κοινωνικής και πολιτικής δημιουργίας. Είναι γεγονός ότι ακόμη και στις πιο πρωτόγονες κοινωνίες, τα ώριμα μέλη της κοινωνικής ομάδας προσπαθούν να επιδράσουν στα νεότερα, να τους μεταδώσουν τη γλώσσα τους, τις τεχνικές τους γνώσεις, τις αξίες τους, τις ιδέες τους, τον τρόπο ζωής τους.

Όσο πιο ώριμη κι εξελιγμένη είναι μια κοινωνία, τόσο πιο οργανωμένα και μελετημένα γίνεται αυτή η προσπάθεια επίδρασης. Θέτονται προκαθορισμένοι στόχοι που εξυπηρετούν κάποιες ανάγκες, επιλέγονται ή δημιουργούνται φορείς που θα επιχειρήσουν την επίτευξη αυτών των στόχων, προγραμματίζεται συγκεκριμένη μεθοδολογία, εξευρίσκεται υλική υποδομή, δηλαδή τελικά μπαίνουν σε ενέργεια μια σειρά από δραστηριότητες συντονισμένες μεταξύ τους και σε λογική συνάφεια με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το σύνολο των δραστηριοτήτων αυτών απαρτίζει τους θεσμούς της Εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση σκοπεύει σε διπλό στόχο : από τη μια να αναπτύξει στον εκπαιδευόμενο ικανότητες τέτοιες, που να του επιτρέπουν να ταξινομήσει συστηματικά τις όποιες πολιτιστικές ή τεχνικές γνώσεις απόκτησε μέχρι τώρα με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και να πάρει κριτική στάση απέναντί τους και από την άλλη να τον ενημερώσει ότι η εικόνα του κόσμου που μέχρι τώρα είχε σχηματίσει είναι περιορισμένη και να τον πείσει ότι πρέπει να ψάξει ενεργά για πηγές που θα βαθαίνουν την προοπτική και θα καλυτερεύουν την ποιότητα αυτής της εικόνας. Αναλαμβάνει τη βαριά ευθύνη να ξυπνήσει, να καλλιεργήσει και ν' αναπτύξει όλες τις σωματικές, ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις και όλες τις προδιαθέσεις που από τη γέννησή του

φέρει ο άνθρωπος και να τον μεταβάλει από ένα, έστω και προικισμένο δημιούργημα, σε κορωνίδα της Δημιουργίας.

Είναι προφανές ότι η Εκπαίδευση συμβάλλει καθοριστικά στην ομαλή διαδοχή της γενιάς που φεύγει από τη γενιά που έρχεται. Κυρίως αυτή συγκρατεί την εσωτερική ενότητα του λαού, διατηρεί και ανανεώνει τον κοινωνικό μηχανισμό και γίνεται έτσι η σπονδυλική στήλη κάθε οργανωμένης κοινωνίας. Η ευθύνη της εκπαίδευσης είναι δικαίωμα αλλά και καθήκον της Πολιτείας.

Σε κάθε κράτος ανάλογα με τις ανάγκες του, τις ιδιαιτερότητές του και τους οραματισμούς του, η επίσημη Πολιτεία καθορίζει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα Εκπαίδευσης, το οποίο εξυπηρετεί προκαθορισμένους σκοπούς. Είναι αυτονόητο ότι οι σκοποί αυτοί εξαρτώνται από την πολιτικοοικονομική δομή της κοινωνίας, από την πολιτιστική της παράδοση και τους ιδιαίτερους στόχους της συγκεκριμένης χρονικής, πολιτικής και πολιτιστικής στιγμής. Γι' αυτό δεν μπορεί να είναι γενικοί και κοινοί για όλους τους λαούς. Υπάρχουν σκοποί που διαφέρουν από χώρα σε χώρα κι από εποχή σε εποχή. Ωστόσο υπάρχουν κι άλλοι, που μπορεί και πρέπει να είναι σταθεροί και κοινοί για όλους τους λαούς όλων των εποχών. Οι πρώτοι ονομάζονται **μεταβλητοί** και οι δεύτεροι **διαχρονικοί** σκοποί της Εκπαίδευσης.

2.2 Μεταβλητοί σκοποί της Εκπαίδευσης

Η πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή μιας συγκεκριμένης χώρας, οι ιδιαιτερότητές της, οι ανάγκες που αντιμετωπίζει και που περιμένει να αντιμετωπίσει μελλοντικά, καθώς επίσης και οι οραματισμοί της Πολιτείας της για το αυριανό πρόσωπο και τη ζωή του λαού της, είναι παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνουν και καθορίζουν σκοπούς και στόχους που πρέπει να πραγματωθούν. Τέτοιοι σκοποί μπορεί να είναι :

- Η οικονομική ανάπτυξη της χώρας
- Η βιομηχανική εξέλιξή της
- Η καταπολέμηση του πληθωρισμού και της ανεργίας
- Η διατήρηση, εξέλιξη ή δημιουργία νέων επαγγελματιών, απαραίτητων στο κοινωνικό σύνολο

- Η δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για κοινωνικό μετασχηματισμό, σύμφωνα με τους οραματισμούς της Πολιτείας

Ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους, η Πολιτεία προγραμματίζει προσεκτικά την Εκπαίδευση που θα προσφέρει στο λαό της και καθορίζει ως σκοπούς της Εκπαίδευσης εκείνους που θα συμβάλουν περισσότερο στην υλοποίηση των οραματισμών της.

Είναι φανερό ότι οι σκοποί της Εκπαίδευσης μπορεί να διαφέρουν από χώρα σε χώρα, από περιοχή σε περιοχή, ή ακόμα κι ανάμεσα σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα της ίδιας χώρας ακόμα και την ίδια εποχή.

Πολλά παραδείγματα επιβεβαιώνουν αυτό τον ισχυρισμό. Άλλοι είναι οι σκοποί της Εκπαίδευσης σε μια αναπτυσσόμενη χώρα, άλλοι σε μια αναπτυσσόμενη και άλλοι σε μια υπανάπτυκτη. Στη Μεγάλη Βρετανία, η Εκπαίδευση διαφέρει όχι μόνο από περιοχή σε περιοχή αλλά και ανάμεσα στα διάφορα κοινωνικά στρώματα της ίδιας περιοχής. Άλλη είναι η Εκπαίδευση στην Αγγλία, άλλη στη Σκωτία και άλλη στη Β. Ιρλανδία. Επίσης πριν από το 1944 το εκπαιδευτικό σύστημα στην Αγγλία ήταν διαμορφωμένο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχει μόνο Στοιχειώδη Εκπαίδευση στα παιδιά της εργατικής τάξης, μέχρι και Μέση Εκπαίδευση στα παιδιά της μέσης τάξης και μόνο τα παιδιά της ανώτερης τάξης (upper class) μπορούσαν να φοιτήσουν σε διάφορα ιδιωτικά σχολεία Ανώτερης Εκπαίδευσης. Το 1944 με το νόμο για την Εκπαίδευση τροποποιήθηκε το σύστημα αυτό, αλλά στην ουσία του δεν άλλαξε. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν διαφορετικοί τύποι σχολείων για μαθητές που προέρχονται από διάφορα κοινωνικά στρώματα.

Στη χώρα μας σήμερα, με την ανάπτυξη της Βιομηχανίας και την ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι σκοποί της Εκπαίδευσης έχουν μεταβληθεί. Δημιουργήθηκαν τα Τεχνικά και Επαγγελματικά Λύκεια, τα Ενιαία Λύκεια, η υποχρεωτική εκπαίδευση έγινε εννιάχρονη, διδάσκονται νέα μαθήματα.

2.3 Διαχρονικοί σκοποί της Εκπαίδευσης

Οι σκοποί αυτοί πρέπει να είναι μέλημα και καθήκον κάθε Πολιτείας και δικαίωμα των πολιτών κάθε χώρας. Διακρίνονται σε **μορφωτικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς**.

(α) Μορφωτικοί σκοποί

Οι σκοποί αυτοί είναι εκείνοι που αποβλέπουν στη μόρφωση του πολίτη, δηλαδή στην πνευματική, ψυχική και σωματική του καλλιέργεια, που επιτυγχάνεται με την καλλιέργεια του γνωστικού, του βουλευτικού και του συναισθηματικού του στοιχείου.

Οι μορφωτικοί σκοποί πραγματώνονται όταν, από τη μια μεριά έχει καλλιεργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον κι έχουν δημιουργηθεί όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν στο άτομο ν' αναπτύξει τις ικανότητές του (πνευματικές, ψυχικές, σωματικές) και από την άλλη η Εκπαίδευση στοχεύει ώστε το άτομο :

- Να ενεργοποιήσει τη λανθάνουσα γνωστική του ικανότητα, ν' αποκτήσει τις γνώσεις και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό περιβάλλον, ν' ασκεί - ενδεχομένως - κάποιο επάγγελμα και τελικά να πάρει τη θέση που το ικανοποιεί στην κοινωνική διεργασία.
- Να δημιουργήσει αίσθημα αγάπης και ενδιαφέροντος για τη γνώση και να αποκτήσει τέτοιες ικανότητες, ώστε να μπορεί να συνεχίσει την εκπαίδευσή του και μόνο του μετά την αποφοίτησή του από το σχολείο.
- Ν' ασκηθεί στην ακριβολογία, τη σαφήνεια και την ορθότητα της έκφρασης.
- Ν' αποκτήσει συλλογιστική ικανότητα και λογική συνέπεια.
- Ν' ασκήσει τη φαντασία, να δυναμώσει τη μνήμη και ν' αναπτύξει την κριτική του σκέψη.
- Ν' αποκτήσει συνέπεια και υπευθυνότητα, που είναι σημάδια ψυχικής ανωτερότητας, ωριμότητας και ηθικής ελευθερίας.
- Ν' αποκτήσει αυτογνωσία και ετερογνωσία. Μ' αυτού του είδους τη γνώση το άτομο αποκτά αυτοπεποίθηση, σχηματίζει την πραγματική εικόνα του εαυτού του μέσα στο κοινωνικό σύνολο, αποφεύγει την αλαζονεία, την έπαρση, τη ματαιοδοξία, καθώς επίσης και τη δειλία, την ατολμία, τη μικροψυχία και το φθόνο. Γνωρίζοντας καλά τον εαυτό του και τους άλλους κινείται με σιγουριά και αισθάνεται άνετα κι ελεύθερα ανάμεσα στους συνανθρώπους του.

- Να γίνει άτομο με ηθικές αξίες, αυτοπειθαρχούμενο, ελεύθερο, τολμηρό, πνευματικά και ψυχικά ισορροπημένο, σταθερό θεμέλιο μιας οργανωμένης, δημοκρατικής, ελεύθερης και προοδευτικής κοινωνίας.

(β) Κοινωνικοί σκοποί

Ένας από τους βασικότερους σκοπούς της Εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση του ατόμου, η ένταξή του μέσα στο κοινωνικό σύνολο έτσι ώστε :

- Να γνωρίσει τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους. Να μάθει τους ρόλους που καλείται να παίξει μέσα στην οικογένεια, την κοινωνία, το σχολικό περιβάλλον, σε κάθε ομάδα ή οργάνωση που ενδεχομένως μετέχει.
- Να συνειδητοποιήσει ότι ο ρόλος ή οι ρόλοι που καλείται να παίξει δεν είναι περισσότερο ή λιγότερο σπουδαίοι από τους ρόλους των άλλων ατόμων της κοινωνικής ομάδας.
- Ν' αντιληφθεί ότι σαν μέλος του κοινωνικού συνόλου έχει δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις. Να εκτελεί χωρίς φόβο, προκατάληψη ή δυσανασχέτηση τις υποχρεώσεις του, αλλά ν' απαιτεί από τους άλλους να σέβονται τα δικαιώματά του.
- Να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο. Να συνεργάζεται με τα άλλα μέλη της κοινωνικής ομάδας. Να μάθει ν' αγαπά το διάλογο, ν' αποφεύγει το δογματισμό, τις προκαταλήψεις, την εμπάθεια και τη μισαλλοδοξία. Να ομαλοποιεί τις διαπροσωπικές του σχέσεις και να κάνει την επικοινωνία του με τους άλλους εύκολη, χρήσιμη και ευχάριστη.

(γ) Πολιτιστικοί σκοποί

Κάθε κοινωνία έχει τη δική της πολιτιστική ταυτότητα, το δικό της πνευματικό πολιτισμό. Ένας βασικός σκοπός της Εκπαίδευσης είναι να περάσει αυτή την πολιτιστική κληρονομιά στη νεότερη γενιά. Είναι απαραίτητο :

- Να μάθει το άτομο τη γλώσσα του, τη δομή και τη λογική της, την αρμονία και την ομορφιά της.
- Να μάθει την ιστορία του τόπου του και τα πολιτιστικά επιτεύγματα των προγόνων του. Να μπορεί ν' αξιολογεί τα επιτεύγματα αυτά και να τα συγκρίνει με τα σημερινά και με τα επιτεύγματα άλλων λαών και εποχών.
- Να ενημερωθεί για την καλλιτεχνική παράδοση, τη λογοτεχνία, τις εικαστικές τέχνες, τη μουσική, τους χορούς, τα ήθη και έθιμα του τόπου του. Και όχι μόνο να ενημερωθεί, αλλά να μνηθεί και να γίνει ικανό να επιλέγει τα στοιχεία εκείνα που θα μπορούσαν ν' αποτελέσουν βάσεις για παραπέρα πολιτιστική δημιουργία.

2.4 Παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης

Επειδή η Εκπαίδευση αποτελεί θεμέλιο και ραχοκοκαλιά κάθε κοινωνίας, πάρα πολλοί είναι οι παράγοντες που μάχονται για να διαμορφώσουν τους σκοπούς και το περιεχόμενό της : **Πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, πολιτιστικοί** είναι οι πιο ουσιώδεις, με την επισήμανση ότι δε λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά ο καθένας τους μπορεί να επηρεάσει τους άλλους ή να επηρεαστεί απ' αυτούς.

(α) Πολιτικοί παράγοντες

Η Εκπαίδευση στο μέτρο που αποβλέπει στον κοινωνικό μετασχηματισμό, είναι θέμα πολιτικό και επομένως είναι φυσικό οι σκοποί της Εκπαίδευσης σε κάθε χώρα να επηρεάζονται από την πολιτική φιλοσοφία του λαού της.

Στη χώρα μας, όπως και σε πολλές άλλες, το όλο εκπαιδευτικό σύστημα καθορίζεται και κατευθύνεται από την κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας. Είναι επόμενο ότι η πολιτική φιλοσοφία της κυβέρνησης επηρεάζει ουσιαστικά και καθοριστικά τη διαμόρφωση των σκοπών Εκπαίδευσης της χώρας, αφού η κυβέρνηση καθορίζει τη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, έχει την ευθύνη για τη σύνταξη των προγραμμάτων Εκπαίδευσης, δίνει τις

γενικές αρχές διδασκαλίας και μπορεί να ελέγχει την όλη εκπαιδευτική διαδικασία.

(β) Κοινωνικοί παράγοντες

Οι παράγοντες αυτοί χωρίζονται σε δυο κατηγορίες. Στους πρώτους ανήκει η Πολιτεία που επιδιώκει κοινωνικό μετασχηματισμό. Ανάλογα με το κοινωνικό μοντέλο που έχει καθορίσει για την αυριανή κοινωνία της προσανατολίζει και τους σκοπούς της Εκπαίδευσης προς αυτήν την κατεύθυνση.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες, τα πολιτικά κόμματα και κοινωνικοί φορείς, που ενεργούν ως ομάδες πίεσης και που, στο μέτρο των δυνάμεών τους, προσπαθούν να διαμορφώσουν τους σκοπούς της Εκπαίδευσης σύμφωνα με τα δικά τους συμφέροντα και τη δική τους φιλοσοφία και ιδεολογία. Ανάλογα με τους οραματισμούς κάθε μιας από τις παραπάνω ομάδες, το βαθμό που μπορεί να παρεμβαίνει, τους θεσμούς που μπορεί να επηρεάζει, τη διαφορά αντίληψης πάνω στον κοινωνικό μετασχηματισμό, οι εκπαιδευτικοί θεσμοί παίρνουν διάφορες μορφές.

(γ) Οικονομικοί παράγοντες

Οι παράγοντες αυτοί χωρίζονται σε δυο κατηγορίες. Στην πρώτη βρίσκεται η Πολιτεία, που διαμορφώνει το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης με στόχο την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, την καταπολέμηση του πληθωρισμού, την αύξηση του εθνικού εισοδήματος, την αντιμετώπιση της ανεργίας. Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων η Δυτική Γερμανία και η Ιαπωνία, άλλαξαν τους σκοπούς Εκπαίδευσης με στόχο την οικονομική τους ανάπτυξη. Και είναι γνωστά τα οικονομικά θαύματα που πέτυχαν οι χώρες αυτές.

Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οι ποικίλοι παράγοντες της οικονομικής ζωής της χώρας, οι πολυεθνικές εταιρείες, οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί. Καθένας απ' όλους αυτούς προσπαθεί στο μέτρο των δυνάμεών του, να επηρεάσει τη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης με κριτήριο το δικό του συμφέρον και το δικό του οικονομικό όφελος.

(δ) Πολιτιστικοί παράγοντες

Η προσπάθεια για τη διατήρηση της πολιτιστικής παράδοσης, τα ήθη και τα έθιμα του λαού, καθώς και οι διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις (εκθέσεις έργων τέχνης, διεθνείς ολυμπιάδες, πολιτιστικές ανταλλαγές), επηρεάζουν αποφασιστικά τη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης κάθε χώρας.

(ε) Ρεύματα, ιδιομορφίες και ανάγκες της συγκεκριμένης χρονικής, πολιτιστικής ή πολιτικής στιγμής

Η ισότητα των δυο φύλων, η γλωσσική διαμάχη στη χώρα μας, η σεξουαλική απελευθέρωση, η εξάπλωση των ναρκωτικών, η τεράστια αύξηση των τροχοφόρων, οι καταστροφικοί και συχνοί σεισμοί, το AIDS, είναι κάποια παραδείγματα παραγόντων αυτής της κατηγορίας, που μπορούν να επηρεάσουν τους σκοπούς της Εκπαίδευσης.